

۹۱۵۸۶
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گزارش پژوهشی
(پژوهشکده حقوق عمومی و بین الملل)

نظارت قضایی بر اشیاء مقام اداری

۹۴۴۲۰۳۰۹

عنوان و نام پدیدآور	نظارت قضایی بر اشتباه مقام اداری/گردآوری و تدوین پژوهشکده حقوق عمومی و بین‌الملل.
مشخصات نشر	تهران: قوه قضائیه، مرکز مطبوعات و انتشارات، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۶۸ ص
شابک	978-600-7706-14-5
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	بالای عنوان: گزارش پژوهشی.
داشت	کتابنامه: ص ۶۳
موضوع	اشتباه‌ها (حقوق) -- انگلستان
موضوع	اشتباه‌ها (حقوق) -- ایران
موضوع	حقوق اداری -- انگلستان
موضوع	حقوق اداری -- ایران
موضوع	حقوق تطبیقی
شناسه افزوده	پژوهشگاه قوه قضائیه. پژوهشکده حقوق عمومی، بین‌الملل
شناسه افزوده	ایران. قوه قضائیه. مرکز مطبوعات و انتشارات
رده بندی کنگره	۱۳۹۳۱۱۱۳۰D / ۶۳۹۳۱۱۱۳۰D
رده بندی دیویی	۲۸۰
شماره کتابشناسی ملی	۱۲۰۰۰۰۲۹۳

وب سایت: www.jpri.ir کدپستی: ۱۹۲۰۰۴۵۱ تلفکس: ۰۲۱-۲۲۰۹۲۰۶۱
آدرس: بزرگراه چمران، بزرگراه یادگار امام بعد از خروجی اوب درکه، پژوهشگاه قوه قضائیه

مرکز مطبوعات و انتشارات
قوه قضائیه

عنوان: نظارت قضایی بر اشتباه مقام اداری
ناشر: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه
تیراژ و نوبت چاپ: ۲۰۰۴ اول ۱۳۹۴

قیمت - ۱۱۰۰۰

تهیه‌کنندگان (به ترتیب الفبا): بهناز احمدوند، فاطمه افشاری، سیدشهاب‌الدین موسوی‌زاده
ناظر علمی: دکتر مهدی هداوند
(صرفاً به منظور توزیع درون سازمانی)

چکیده

اشتباه یکی از عیوب اراده است و به لحاظ تأثیرگذاری بر اراده، بر صحت یا لزوم عمل حقوقی تأثیر می‌گذارد. به ناچار تحلیل روانی اراده و بررسی فنی تأثیر اشتباه بر اراده و میزان تأثیرگذاری آن به عنوان یک بحث مبنایی در حقوق مطرح می‌شود. به‌طور خاص در حقوق اداری، بحث اشتباه، در رابطه با شکل‌گیری و صحت عمل اداری و به تبع آن در هنگام بازنگری اعمال مقام اداری موضوعیت پیدا می‌کند. اشتباه هنگامی محقق می‌گردد که مقام اداری، قانون را به خوبی نفهمیده^۱ یا در تشخیص موضوعات^۲ یا در تطبیق موضوع بر مصداق^۳ به خطا رفته باشد.

مطابق قوانین و رویه قضایی انگلستان نشان می‌دهد در این کشور بازنگری قضایی اعمال اداری به دلیل اشتباه حکمی رایج است اما در مورد اشتباه موضوعی دستگاه قضایی انگلستان با احتیاط بیشتری ورود پیدا می‌کند. در حقوق اداری ایران، بررسی برده پیرامون اشتباه مقام اداری و آثار مترتب بر آن، با یک عنوان مستقل پژوهشی، ضرورت نداشته است.

این گزارش بر آن است که ضمن بررسی نظام حقوقی انگلستان در این خصوص، آرای دیوان عدالت اداری در ایران را در خصوص اشتباه مقام اداری به‌عنوان یکی از جهات نظارت قضایی مورد ارزیابی قرار دهد.

واژگان کلیدی: اشتباه مقام اداری - اشتباه موضوعی - اشتباه حکمی - ضمانت اجرای اشتباه مقام اداری.

۱- این نوع از اشتباه، اشتباه حکمی نامیده می‌شود.

۲- این نوع از اشتباه، اشتباه موضوعی نامیده می‌شود.

۳- این نوع از اشتباه را می‌توان اشتباه حکمی - موضوعی نامید.

فهرست مطالب

مقدمه	۷
۱. تحلیل مفهومی اشتباه مقام اداری	۹
۱.۱. تعریف اشتباه	۹
۱.۱.۱. معنای لغوی اشتباه	۹
۱.۱.۲. معنای اصطلاحی اشتباه	۱۰
۱.۲. بررسی مفهوم در حقوق عام	۱۰
۱.۳. بررسی مفهوم در نظام حقوق اداری ایران و انگلستان	۱۶
۲. انواع اشتباه	۱۸
۲.۱. اشتباه در روش	۱۸
۲.۲. اشتباه مضمونی	۲۴
۳. ضمانت اجرای قضایی منتخب	۳۱
۳.۱. ضمانت اجرای اشتباه مقام اداری در نظام حقوقی انگلستان	۳۱
۳.۱.۱. مقایسه اشتباه مقام اداری در مقام قضایی	۳۲
۳.۱.۲. ضمانت اجرای پیش‌بینی شده در قانون	۳۳
۳.۱.۳. بررسی ضمانت اجراها در رویه قضایی برخی مصادیق اشتباه	۳۴
۳.۲. ضمانت اجرای اشتباه مقام اداری در نظام حقوقی ایران	۳۷
۳.۲.۱. مقایسه اشتباه مقام اداری و مقام قضایی	۳۸
۳.۲.۲. ضمانت اجرای پیش‌بینی شده در قانون	۴۱
۳.۲.۳. بررسی ضمانت اجرای موجود در رویه قضایی در برابر عدالت	
اداری در برخی مصادیق اشتباه	۴۳
نتیجه‌گیری	۵۵
فهرست منابع	۵۷

مقدمه

یکی از بارزترین ویژگی‌های دولت مدرن آن است که نمی‌تواند اهداف و وظایف خود را بدون به کارگیری صلاحیت گسترده، جامه عمل بپوشاند. اگر این صلاحیت به‌طور مطلق تفویض شود و مقام یا مرجع اداری به‌صورت لجام گسیخته از صلاحیتش استفاده یا به تعبیری سوءاستفاده نماید، صلاحیت‌گزینی امکان تباه کردن نظام حقوقی را برای مقام اداری فراهم می‌کند که می‌توان آن را به نسبت به حکومت خودکامه با استفاده از ابزارهای قانونی نامید. با این اوصاف، سران حکومت خودکامه در دل اسب چوبین صلاحیت‌های اختیاری وارد شهر حکمت‌قانون شده و حکومت قانون را از پای در می‌آورند.^۱ با این حال، شایان ذکر است که اشتباه صرفاً در صلاحیت تشخیصی اتفاق نمی‌افتد و صلاحیت تکلیفی نیز چنین ترفیتی دارد.

بنابراین، چاره‌ای جز کنترل نحوه اعمال صلاحیت وجود ندارد. امروزه قانون‌مداری در اعمال اداری، به‌ویژه کشورهای جهان موضوع نظارت قضایی است. در واقع، برای آنکه اعمال صلاحیت، قانون‌مدار باشد نیازمند نظارت بر آن هستیم. دلایل نظارت بر اعمال اداری، به شکل قابل‌تصور است:

نخست، مقام یا مرجع اداری صلاحیت لازم را نداشته باشد، سپس، مقام یا مرجع اداری در اتخاذ تصمیم اداری یا انجام تعالیاتی اشتباه نماید یا به هر نحوی از حدود اختیارات خویش تجاوز کرده یا خارج شده و سرانجام، مقام یا مرجع اداری از اختیارات خویش سوءاستفاده کرده باشد. در مواردی که مرجع یا مقام اجرایی فاقد صلاحیت است و یا دارای صلاحیت است اما از حدود صلاحیت خویش فراتر می‌رود، مصادیق بسیار و متنوعی را شاهد هستیم. تباه‌یز مقام یا مرجع اداری از اختیارهای ناشی از صلاحیت خویش در اعمال ادار سوءاستفاده می‌کند. در این مقوله، غالباً مقام اجرایی اختیار خویش را در اعمال اداری به‌جای تأمین منافع عمومی برای تأمین منافع خصوصی به کار می‌برد. یکی از مصادیق

۱- برای مطالعه‌ی بیشتر درخصوص این مورد ر.ک: پژوهشگاه قوه قضاییه، نظارت قضایی بر اعمال

صلاحیت‌های اختیاری، پژوهشکده حقوق عمومی و بین‌الملل پژوهشگاه قوه قضاییه، ۱۳۹۲، صص ۱-۴۲ و ۴۳.

غیرقانونی بودن و تجاوز از صلاحیت و از دلایل بازنگری قضایی، اشتباه مقام اداری است^۱ که در گزارش پیش رو به شرح آن می‌پردازیم.

در این جا سه پرسش پیش روی قرار دارد: نخست این که منظور از اشتباه چیست، چه انواعی دارد و آثار آن چیست؟ آیا اشتباه مقام اداری در حقوق ایران و انگلستان، قابل بازنگری قضایی است؟ سؤال دوم آن است که چه تفاوت‌هایی بین انواع اشتباه وجود دارد؟ و پرسش سوم آن است که معیارها و شاخص‌های اشتباه کدامند و در صورت اشتباه، عمل مقام اداری با چه ضمانت اجرایی مواجه می‌شود؟ با توجه به مطالبی که عنوان شد، در این نوشتار بر آن هستیم تا «اشتباه مقام اداری» را در نظام حقوقی انگلستان بررسی نموده، امکان استفاده از این مفهوم را در نظام حقوقی کشورمان به منظور تقویت نظارت قضایی بر اعمال اداری ایران، محک بزنیم. برگردان مصادیق مشابه جهت احراز اشتباه مقام اداری را در فقه امامیه، حقوق خصوصی و حقوق جزا امکان سنجی نموده، انواع اشتباه مقام اداری را بر شماری، ضمانت اجرای اشتباه مقام اداری را بررسی نموده، تجلی مفهوم مذکور را در پرتو رویه قضایی دیوان عدالت اداری تحلیل نماییم و در این بین از دید تطبیقی و تأیید با رویه قضایی انگلستان نیز غافل نمائیم.

بدین جهت، نخست، به تحلیل ماهیومی اشتباه مقام اداری در حقوق عام (فقه، حقوق خصوصی و حقوق جزا) و نظام حقوق اداری ایران و انگلستان می‌پردازیم. انواع اشتباه اعم از اشتباه عام و موضوعی را مورد مذاقه قرار می‌دهیم و در نهایت ضمانت اجرای قضایی پیش‌بینی شده جهت اشتباه مقام عمومی را بررسی می‌نماییم.